

ERZİNCAN A ZİNDA GÖRÜLEN “-(y)A In” EK HAKKINDA*Mehmet Cihat ÜSTÜN****ÖZET**

Türk yazı dilinin tarihî gelişimi incelendiğinde, yazının ilk kullanımından günümüze kadar istek kipinin çekiminde belirli standartlarla birlikte birtakım farklı ekillere de rastlandı. Bu ekimlere değin müdahale edilmiştir. Türk dilinin farklı nedenlerden ötürü bazı lehçe ve üslaplara ayrılması, böylelikle de yazı dillerinin oluşması, bu durumu daha da belirgin hale getirmiştir.

Bu çalışmada, dilin zenginliğinin bir göstergesi olan diyalektler içerisinde kökeni Türkiye Türkçesine dayanan ve Anadolu Türkçesi içerisinde Doğu Grubu A üslapları bünyesinde yer alan Erzincan a zında görülen “-(y)A In” istek ekinin fonetik olarak oluşumu ve cümle kurulumu içerisinde, ba lam niteli i dikkate alınarak kaydıyla kullanımı ele alınıp incelenmiştir. Türkiye Türkçesi içerisindeki mevcut di üslaplarda da görülen “-A” istek kip ekine getirilen sonradan eklenen eki özelli i kazandıran “+k” ekinden sonra dahil olan /+n/ kuvvetlendirme ekiyle “gele in, istiyen, alayın, vuran vs. sonucuna ulaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyalekt, Erzincan A zı, istek Kipi, “-(y)A In” Eki.

ON “-(y)A In” AFFIX SEEN IN ERZİNCAN LOCAL DIALECT

79

ABSTRACT

When the historical development process of Turkish Literary Language is analysed, it has been observed that there are specific standards and a certain number of types of subjunctive mood inflection dating back the first use of script until today. This has become more apparent thanks to certain dialects and accents of Turkish language and formation of different literary languages correspondingly.

In this study, phonetically formation of the subjunctive mood and context characteristics of “-(y)A In”- which is seen in Erzincan dialect having a privileged place in East Group Dialects that belongs to Anatolian Turkish Language based on Turkey Turkish Language- has been analysed in terms of dialect which refers to richness of the language and, respectively “+k” affix which has later gained person affix, “/+n/” enriching affix, added to “-A” subjunctive mood -also seen in other Anatolian dialects- has lexicalised “gele in, istiyen, alayın, vuran etc.” word structures.

Keywords: Dialect, Erzincan Local Dialect, Subjunctive Mood, “-(y)A In” affix.

* Okt., Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Müdürlüğü, Kars – TÜRK YE, E-posta: cihat24@hotmail.com.

G R

Dil; insanı insan yapan, toplulukların her ferdini çözümler bir ekilde ayrı ayrı birbirine ba layan bir sembol olmu tur. Temelinde insan ve ileti im olan dil, kullanıldı ı toplumun ve zamanın artlarından ötürü bazı de i ikliklere u ramı tır. te bundan dolayı her dil birli i içerisinde birtakım daha ba ka topluluklar meydana çıkmı , asıl mü terek dilden oldukça ayrı birçok özel söyleyi biçimleri vücut bulmu tur. Diyalekt veya lehçe adını verdi imiz bu söyleyi ekilleri, belli bir toplulu u ba ka yörelerde bulunan grup ya da topluluktan söylem niteli i açısından farklı kılan ayırıcı bir özelliktir. Diyalektler; siyasi bölüm, tabii co rafya vaziyeti vs. gibi ba ka ba ka artların tesiri altında da olmakla beraber en ba ta her insan toplulu unun kültür hayatının sosyal ve ruhi kanunlarına göre meydana gelirler¹.

Çuva ve Yakut lehçelerinin dı nda kalan Türk dili 7. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar tek yazı dili halinde ya amı tır. Ancak bu tek yazı dili, farklı a ızların yoklu u anlamına gelmez². On iki asırdan beri yazı dili olan Türkçe, çok geni bir sahada lehçe ve iveler halinde te kilatlanmı tır. Ayrıca her lehçe ve ive de kendi sınırları içinde dallanıp budaklanarak dört buca a kol salmı tır³.

Türk dili zamanla de i ik kollara ayrılmak durumunda kalmı tır. Bilindi i üzere Eski Türkçe'den sonraki devrede, Türkçe farklı yazı dillerine bölünmü tür. Türkistan'daki Türklerin parçalanarak büyük kütleler halinde Hazar Denizi'nin kuzeyinden ve güneyinden, kuzey ve güneybatıya do ru gitmeleri, yeni kültür merkezlerinin meydana gelmesi, slamiyet'in kabulü ile birçok yeni kavramın toplum hayatında yer alması ve yeni bir yazının kullanılması gibi dı sebepler ile Türkçe'nin kendi içyapısında meydana gelen tabii de i meler ve geli meler farklı lehçe ve yazı dillerinin ortaya çıkmasına sebep olmu tur.⁴ Böylelikle, Türk dilinin kendi içyapısında meydana gelen de i meler farklı a ız yapısının olu masına zemin hazırlamı tır.

Bugün varılan noktada köklü bir geçmi e sahip olan Türk dilinin çe itli bölgelerde de i ik kollara ayrıldı ı görülmektedir. Türk dili tarihî seyri içerisinde sosyal, siyasî, kültürel etkilerden ötürü lehçe, ive ve a ız gibi kollara ayrılmak durumunda kalmı tır. Çuva ça ve Yakutça, Türk dilinin uzak lehçeleri; Azerî Türkçesi, Türkmen Türkçesi, Özbek Türkçesi vs. Türk dilinin yakın lehçeleri; Erzincan a zı, Kars a zı, Trabzon a zı vs. ise Türkiye Türkçesinin a ızlarıdır.

Kullanımın dili sürekli olarak etkiledi i dikkate alınırca, hem dizge içi zorunluluklarla; hem de dizge dı ı etkilerle toplumsal ya da toplumca onaylanan bireysel gereksinimlerle dil de i ime u rar. Dil bir yandan gelene i sürdürür, bir yandan da çe itli ko ulların zorlamasıyla sürekli bir dönü üm geçirir. Görüldü ü gibi her do al dil kendi içinde de i ik yönlerden büyük bir çe itlilik ve ayrımla ma içerir⁵. Dil, biteviye de i ti i için yeniden meydana gelen ekiller de çok olur. Bunları gramer kurallarına uydurmak pek güçtür⁶.

fade edildi i gibi dilin zenginli inin bir göstergesi olan diyalektler içerisinde kökeni Türkiye Türkçesine dayanan ve Türkiye Türkçesi içerisinde Do u Grubu A ızları bünyesinde var olan birçok diyalekt arasında Erzincan a zı da görülmektedir. Konum itibariyle tam bir geçi bölgesi özelli i gösteren Erzincan a zı bir anlamda do unun batıya açılan kapısı durumundadır. Erzincan yöresi, birçok geçit ve bo azlarla Do u Anadolu a ızlarını ç Anadolu'ya ba layan bir

¹ Necip Üçok, *Genel Dilbilim*, Multilingual Yayınları, stanbul 2004, s. 154

² Ahmet Buran, Ercan Alkaya, *Ça da Türk Lehçeleri*, Akça Yayınları, Ankara 2004, s. 17

³ Necmettin Hacıemino lu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Kültür Bakanlığı ı Yayınları, Ankara 1991, s. 10

⁴ Ahmet Buran, Ercan Alkaya, *age.*, s. 15

⁵ Berke Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve lkeleri*, Multilingual Yayınları, stanbul 2001, s. 19

⁶ Necip Üçok, *age.*, s. 75

özellik göstermektedir. Erzurum Yaylaları ile ba layıp, Sivas yönünde uzayarak, Malatya yönünde sarkan Erzincan ili diyalektolojik konumuyla da tam bir geçi bölgesi karakteri ta ımkaktadır⁷.

Her ne kadar bir geçi bölgesi özelli i arz etse de Erzincan’da mahallî a ız, Türkiye’imizin co rafî bölgelerinden ve hatta kom u illerden ayrı bir özellik arz eder. Ama bu “hiç benzerlik yoktur.” anlamına da gelmez. Nitekim ula ım, ticarî ve ekonomik etkenler a ız benzerliklerinin olu masında önemli bir etkiye sahiptir. Buna mukabil Erzincan’da dar bir co rafî bölgede ilçeleri ve köyleri arasında bile bir a ız farkı göze çarpmaktadır. öyle ki, Kemah ile Refahiye veya Kemaliye, Tercan ile Çayırılı arasında söyleyi farkları oldu u gibi Merkez’deki köyler arasında bile az da olsa bazı söyleyi farklılıkları görülebilir⁸. Bu nedenle de çok sayıda alt-a ız gruplarına rastlanması mümkün olmu tur.

Erzincan a zı, Do u A ız Grubu⁹ içerisinde olu mu dört alt a ız grubu içerisinde, Erzincan Merkez, Tercan, Çayırılı, Kemah, Refahiye ilçeleri II. grupta; Kemaliye, liç ilçeleri IV. grupta yer bulmaktadır¹⁰.

Bir dilin zenginli i olarak adlandırılan lehçe, ıve ve a ızlar arasında bazı kelime ve eklerde ortaklıkların oldu u kadar de i ikliklerin de olması ola andır. Daha önce olu um zemini açısından izahına çalı tı ımız bu farklı kullanımların Erzincan a zında da görülmemesi elbette dü ünülemez. fade edilmeye çalı ılan bu farklı kullanımlardan biri de “-a ın/-e in” istek ekidir. Bu noktada ba langıcından günümüze kadar geçen sürede Türk yazı dilinde istek kipi ve istek kipinin kullanımına de inilecek ve Erzincan a zına bu kip ekinin nasıl “-a ın/-e in” biçiminde yansıdı ı ifade edilecektir.

stek, 1. Bir eye duyulan e ilim, arzu, evk: “*Yanıma yakla an gölge, o eski arkıyı gerçek bir istekle tekrarlıyordu.*” (Ç. Atlan), 2. Yerine getirilmesi ba kasından istenilen ey, talep: *Bu adamın istekleri bitmiyor.* 3. stek ve niyet kavramı veren isteme kipi: *Göreyim, göresin, göre.* 4. Belirli bir gereksinimi kar ılayaca ı dü ünülen nesne veya duruma kar ı duyulan özlem, arzu¹¹. Eylemin yapılması veya yapılmaması istendi i durumlarda, fiil kök veya gövdelerine getirilen husûsi eklerle cümleye istek anlamı kazandırılmı olur. Genellikle birinci tekil ve birinci ço ul ahıslarda kullanılan bu kip çekimi, Türkiye Türkçesi gramerinde ve Türkiye Türkçesi içerisinde mevcut olan a ızlarda de i ik çekim özellikleriyle kar ımıza çıkmaktadır.

stek kipi, konu an kimsenin kılı ve olu hakkındaki açık e ilimini gösterir. Eski Türkçe – gAy/-gA ekiyle yapılan gelecek zaman kipinden gelmi “-A” fiil gövdesi Eski Anadolu Türkçesi’nde istek anlatımı almı olmakla beraber henüz gelecek zaman ve imdiki zaman içinde kullanılmı tır.

Yolda olalum ikimiz, gel dosta gideliüm gönül

*Bana sual sordukta, dilüm döne mi Yâ Rab?*¹²

stek kipi, fiile dilek-istek, dua yolu ile istek, yalvarma yolu ile istek, temenni, tavsiye, tercih, belirli bir durumda serbestlik verilmesi, müsaade-icazet, serzeni yoluyla yönlendirme¹³,

⁷ Mukim Sa ır, *Erzincan ve Yöresi A ızları: nceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 6

⁸ Metin Çankaya, Mustafa Temiz, *Erzincan A zı ve Örneklemeler*, ERTEM Yayınları, Ankara 1995, s. 10

⁹ Ahmet Bican Ercilasun’un “Do u Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması” adlı makalesi sınıflandırma çalı malarında önemli bir kaynak özelli i ta ımkaktadır. Bknz. Ahmet Bican Ercilasun, *Do u Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması*, TKA, Prof. Dr. brahim Kafeso lu Hatırasına Arma an, Ankara 1985, s. 219-223

¹⁰ Leyla Karahan, *Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, Ankara 1996, s. 58

¹¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> - 02.01.2012

¹² Tahsin Banguo lu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 2007, s.469-470

¹³ Gürer Gülsevin, “Eski Türkiye Türkçesinde stek Kipi Üzerine”, *İmi Ara tırmalar*, Cilt XIII. stanbul 2002, s.35-50

niyet, ihtiyaç ve arzu kavramları veren ve Güneybatı Türk lehçelerinin tamamında kullanılan bir tasarlama kipidir. Yapılan i in istendi ini veya o i e niyet edildi ini gösterir. Tarihî süreç içerisinde istek çekimi, Eski Türkçe'den itibaren 1. ahıs teklik ve çokluk çekimlerinde görülen “-AyIm”, “-Allm”, “-AyIn”, “-gAyIm” ve “-gAyIn” biçimi ile Türkiye Türkçesi'nde istek kipi için kullanılan ikinci tür ek “-A” ekiyle görülebilmektedir.

Bu ek aslında Eski ve Orta Türkçe'deki gelecek zaman, geni zaman, gereklilik-dilek kipleri için kullanılan “-gA” ekindeki “g-” ön sesinin 13. yüzyıldan ba layarak eriyip kaybolması ile ortaya çıkmı tır. Muharrem Ergin, *-gay/-gey* ekinden *-ga/-ge*'nin ortaya çıktığı ve *-ga/-ge* ekinden de “g” sesinin dü mesiyle *-a/-e*'nin olu tu u görü ünü savunur. Ayrıca eski gelecek zaman anlatan *-gay/ gey*'den ortaya çıkan *-a/-e* ekinin de önceki i levini yitirip, istek eki oldu u dü üncesindedir. Türkolojide *-a/-e* ekinin *-gay/-gey* ekinden türedi ini günümüzde birçok dilci kabul etmektedir. Fakat *-gay/-gey* ekinin *-a/-e* ekline geli süreci ve onun anlamlarını belirlemek meselesinde dilciler arasında birlik yoktur¹⁴. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde “-A” ekinin istek i levi ile bütün ahıslarda kullanıldığını gösteren örnekler vardır: *gel-e-m*, *gel-e-vüm*, *añla-y-a-vuz*, *koy-a-sız*, *di-y-e-ler*¹⁵. Bahsi edilen her iki durumun, Türkiye Türkçesi'nde kullanılması istek ekinin 1. ahıs çekimi ile 2. ve 3. ahıs çekimlerinde farklı bir yapı özelli i ile kullanılmasına neden olmu tur.

Türkiye Türkçesi a ızlarında 1. ahıs teklik ve çokluk istek kipi genellikle “-A” ekine dahil edilen ahıs ekleri çekimiyle gerçekte tirilmektedir:

Keban, Baskil ve A ın: “gel-a+m” “geleyim”, “yı -a+ ” “yıkalım”¹⁶

Urfa: “ a -a+m” “kalkayım”, “gönder-a+ ” “gönderelim”¹⁷

Diyarbakır: “gir-e+m” “gireyim”, “ba -ı+m” “bakayım”, “al-a+ ” “alalım”¹⁸

Kahramanmara : “diém” “diyeyim”, “ba -a+ ” “bakalım”, “di-y+ek” “diyelim”¹⁹

Erzincan: “gör-e+m” “göreylim”, “yap-ı+m” “yapayım”, “gid-e+k” “gidelim”²⁰

Di er Türkiye Türkçesi a ızlarıyla bu örnekleri artırmak mümkündür. Bu örneklerin dı ında, Eski Türkçe'den günümüze kadar gelebilen “-AyIm”, “-Allm” ekleriyle kullanımın olmadığı anlamına gelmez: “ or -ayım” “korkayım”, “dut-alım” “tutalım”, “uzat-ma-lım” “uzatmayalım”²¹.

Türkiye Türkçesi a ızlarında dikkat edilmesi gereken önemli bir hususiyet udur ki, “-A” istek kip ekinden sonra kullanılan birinci çokluk ahıs eki “+k/ ” veya sızıcıla mı “ ” ekinde gelmektedir. Birinci ahıs çokluk çekimlerindeki “-k” eki aslında bir iyelik kökenli ahıs eki de ildir. Türkçe'nin tarihî devirlerinde bu ahıs için “-mIz”(<biz) eki kullanıldı ı halde, zamanla

¹⁴ Ahmet Zeki Alptekin, “Türkî Dillerin Güneybatı Grubunda stek Ve Gereklik Anlatan Fiil Kipleri 1. Bölüm: stek Kipi”, Gaziosman Pa a Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamı yüksek lisans tezi), Tokat 2005, s. 56-57)

¹⁵ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri ekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2009, s. 648-649

¹⁶ Ahmet Buran, *Keban, Baskil ve A ın Yöresi A ızları*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s. 67

¹⁷ Sadettin Özçelik, *Urfa Merkez A ızı: nceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1997, s.105

¹⁸ Münir Erten, *Diyarbakır A ızı: nceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1994, s. 49

¹⁹ Mehmet Dursun Erdem, Esra Kirik, *Kahramanmara ve Yöresi A ızları: Giri - nceleme-Metinler*, Kahramanmara Valili i Yayınları: 11, Öncü Basımevi, Ankara 2011, s. 147

²⁰ Mukim Sa ır, *age.*, s.185-187

²¹ Mukim Sa ır, *age.*, s.186-187

di er bir geçmi zaman eki olan bütün ahıs larla çekime giren²² “-dUk” çokluk birinci ahıs ekindeki “+k”nın bula ma (contamination) yoluyla “-DI”geçmi zaman kipine aktarılması, “+k”yı çokluk çekiminde ahıs eki durumuna getirmi tir²³. Burada asıl üzerinde durulması gereken durum, Türkiye Türkçesi a ızlarının ço unda “+k/ / ” iyelik kökenli ahıs eklerinin “gel-e+yh gel-e+k” “gelelim”,²⁴ “kurtar-a+ ” “kurtaralım”,²⁵ “in-a+ ” “inelim”, “al-a+ ” “alalım”,²⁶ örneklerde oldu u gibi ahıs zamiri kökenli ahıs eki olan “-Uz” ekinin yerine kullanılıyor olmasıdır.

Mukim Sa ır’ın “Erzincan ve Yöresi A ızları” adlı çalı masında, Erzincan a zında istek kipi çekiminin genellikle²⁷ “-A” istek kipi ekinin üzerine getirilen ahıs ekleriyle yapıldı ı görülmektedir. Tüm ahıs çekimleri içerisinde asıl odak noktamız olan birinci ço ul ahıs çekimi de yine yukarıda ifadesine çalı ılan di er Türkiye Türkçesi a ızlarında görülen “-A” kip ekinin üzerine gelen “+k/ / ” iyelik kökenli ahıs ekinin gelmesiyle yapılmaktadır.

*Ne isdersen? Zar da atar z, gılı da çekeriz. Hepsini de yaparım ben. Ben bu a am beklüyim i de, ba*²⁸.

*Hemđ ola Allah’ın işleri ne diyek*²⁹.

*Asger dedi ki yahu ne yapa , ac aldu*³⁰.

Bütün bu ifade edilenlerin yanında asıl hedefimiz Erzincan a zında istek kipinin birinci ço ul ahıs çekiminde meydana gelen geni letilmi çekimdir. Erzincan a zında görülen bu durum

Fiil kök/gövdesi -	stek kipi eki +	ahıs eki +	Kuvvetlendirme eki
Yap	- a	+ ()>	+ in
Bekli	- (y)e	+ (k)>	+ in

eklinde morfolojik olarak izah edilebilir. Burada kuvvetlendirme ekine gelinceye kadarki kısım, tamamıyla yukarıda izahına çalı ıp örnekledi imiz durumdan ibarettir. Bu noktada asıl üzerinde durulması gereken hususiyet kuvvetlendirme ekidir.

Kuvvetlendirme eki, birtakım çekimli fiil ve isimlerin sonuna getirilen /+n/ sesinden ibarettir. lev bakımından kelimenin ta ıdı ı manayı güçlendirme mahiyeti ta ımaktadır. Muharrem Da demir, bu ek için u ifadeleri kullanmaktadır³¹: “Çekimli yapıların sonundaki /+n/ ekine gelince, kanaatimizce bu, bir nevi kuvvetlendirme eki sayılmalıdır. Zira bu ek, daha Eski

²² Bu konuda bkz. Zeynep Korkmaz, “-sa/-se Dilek- art Kipi Eklerinde Bir Yapı Birli i var mıdır?” *Türk Dili Üzerine Ara tırmalar*, C. 1, TDK Yayınları, Ankara 2005, s. 160-167

²³ Zeynep Korkmaz, *age*, s. 572

²⁴ Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum li A ızları: nceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*, C. 1, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 368-369

²⁵ Urfalı Kemal Edip, *Urfa A zı*, TDK Yayınları, Ankara 1991, s.58

²⁶ Mukim Sa ır, *age*, s. 187

²⁷ Bu durumun dı nda fiil kök veya gövdesine getirilen direkt ahıs ekleriyle yapılan çekimler de görülmektedir. “söyliyim, söylim, arıyım, d y m vs. (Ayrıntı için bkz. Mukim Sa ır, Erzincan ve Yöresi A ızları, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 185)

²⁸ Mukim Sa ır, *age.*, s. 209

²⁹ Mukim Sa ır, *age.*, s. 214

³⁰ Mukim Sa ır, *age.*, s. 220

³¹ Muharrem Da demir, “Anadolu A ızlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Ba lı Ses De i meleri” *A.Ü. Türkiyat Ara tırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 36, Erzurum 2008, s. 10

Türkçe döneminden ba lamak üzere birtakım ek birle iklerinin bünyesinde yer almaktadır. Bir makalesinde isimlere gelen “ok / ök” kuvvetlendirme / tekit edatının “çekimli” fiillere gelen mukabili saydı ı /+En/ ekini inceleyen Osman Fikri Sertkaya, ekin tarihî Türk lehçelerinde bazı kullanımlarını tespit etmi tir³²:

1. Orta Türkçe (Harezmi, Kıpçak, Eski Anadolu T.) metinlerinde art ya da dilek- art kipi II. teklik ahıs çekiminden sonra: /-sE+ng+En/

Örnek³³:

ılıç ursang ulung min câvidâne

(e)ger ok atsangan () [at-sa+ng+an] ba rım ni âne (Muhabbet-name)

2. Bütün tarihî lehçelerde /-()P/ zarf-fiil ekinden sonra: /-()P+En/

Örnekler³⁴:

tabgaçğı : begler : tabgaç : atin : tutupan [tutup+an] :tabgaç:

kaganka : körmi (Kül Tigin)

erdem tile öğrenipen [öğren-ip+en] bolma küwez

erdemsizin ögünse engmegüde enger (Divanü Lugati“t

Türk/I 252)

bir kiçe kilgüm tipen [ti-p+en] ol serv gül-rû kilmedi

közlerimke kiçe tang atkunça uyku kilmedi (Nevayi)

Mecnun oluban [ol-ub+an] yürürem

Ol yâri dü de görürem (Yunus Emre)

A. Von Gabain’in de sadakat ifadesi ve kuvvetlendirme olarak adlandırdı ı /+an, +ân/ ekinin³⁵ -()P ekinin üzerine gelmesiyle kuvvetlendirme manası vermesinin yanında, bunun üzerine gelen /+n/ eki vasıtasıyla /+pAn/ zarf-fiil ekinde /+UbAnIn/ ekinde bir geni leme daha söz konusu olmaktadır³⁶ ve bu durum, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde mü ahede edilebilmektedir.

Cân u dil milkini hu görmeyübenin hu mile³⁷

³² Bkz. Osman Fikri Sertkaya, “-An/-En Ekli Yeni ekiller ve Örnekler Üzerine”, *TDAY (Belleten)-1989*, TDK Yayınları., Ankara, 1994, s. 335-352.

³³ Osman Fikri Sertkaya, agm., s. 338-340

³⁴ Osman Fikri Sertkaya, agm., s. 341-345-346

³⁵ A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev.: Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara 2007, s. 44

³⁶ Ahmet Bican Ercilasun, *Ba langıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akça Yayınları, Ankara 2009, s. 456

³⁷ Hatice ahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akça Yayınları, Ankara 2009, s. 77

Eski Anadolu Türkçesi döneminde, birinci teklik ahıs eklerinden olan /+vAn/ eki kuvvetlendirme ekiyle bir geni letmeye tabi tutulup ekin /+vAn+In/ ekinde geni ledi i görülmektedir.

Çü ben gidiservenin kime alısar

O ul olmasa dü menüm alısar (Süheyl ü Nev-bahar)

Türkiye Türkçesi a ızlarında görülen istek çekimlerinde, fiil kök veya gövdesine dahil edilen /-A/ istek kip ekinde sonra /+k/ birinci çokluk ahıs eki kullanımı ola andır. Bu durum Erzincan a zında da genel anlamda farklılık arz etmemektedir.

Burada, üzerinde durulmaya çalı ılan husus bu yapının ardına getirilen ve yukarıda da izahına çalı ılan kuvvetlendirme ekiyle birlikte fiilin ta ıdı ı istek manasında meydana gelen arzu, niyet ve temenniye dayalı güçlendirmedir. Bu çekime dayalı kullanılan fiiller, kullanıldı ı cümlelere “bir eyi yapmaya, icra etmeye dayalı a ırı derecede istek” anlamı katmaktadırlar. Ayrıca, /-A/ istek kipi ile kuvvetlendirme ekinin yardımcı ünlüsünün /+(I)n/ arasında kalan /+k/+ /+ / ahıs ekleri, iki ünlü arasında ötümlüle erek (tonlula arak) “ ” sesine dönü mektedirler.

A imdi ne yapa in, biliy misiz? Ga in çar ıya gide in, her yeri dola a in. (Yapmak, gitmek ve dola maya dayalı duyulan a ırı istek, niyet ve temenninin ifadesi)

Hele bu i i bi bütüre in, ondan s ra öbürüne ba aru . (Bitirmeye ve bakmaya dayalı duyulan a ırı istek ve temenninin ifadesi)

N oturısız? Ga in yanına gide in, bi yolunu bulup gonu a in. (Gitmeye ve konu maya dayalı duyulan a ırı istek ve temenninin ifadesi)³⁸

Bu yapı ili kisini, di er Türkiye Türkçesi a ızlarında da takip etmek mümkündür. Erzurum ili, Yukarı Aras a ızlarında bu ekin “-(y)a in” geni letilmi ekli görülmektedir: “Ala in, ba liya in, o iya in vs.³⁹

Diyarbakır yöresi a ızlarında aynı kullanım istek durumunun kuvvetlendirilmesinde tercih edilen bir kip çekimi olarak görülmektedir: ‘Urfakapi’da *ina in, o küçenin içinden vura in biz bize eve gida in*⁴⁰.

Mukim Sa ır’ın *Erzincan ve Yöresi A ızları* adlı eserinde bu ekilde olu an bir istek kipi çekimine temas edilmemi olmasını tamamıyla derlenen metinlerde bu tarzda çekimlenmi bir kelime yapısının geçmemi olmasına ba lamaktayız.

SONUÇ

Do u ve batı yönlü Sivas, Erzurum, Kars uzantısında adeta bir geçi , bir köprü özelli i gösteren ve Do u grubu a ızları içerisinde yer alan Erzincan a zında di er Türkiye Türkçesi a ızlarında da görüldü ü gibi, bir fiil kök ya da gövdesine /-A/ istek kip ekinin dahil edilmesi ve onun üzerine getirilen /+k/+ /+ / 1. çokluk ahıs ekinin ardından /+(I)n kuvvetlendirme ekiyle istek kipi çekimi olu turulmaktadır. Bu ekilde olu turulan fiil çekiminde istek, temenni, arzu ve niyetin mana açısından peki tirilmesi ve kuvvetlendirilmesi hedeflenmektedir. Böylelikle bu ekilde çekimlenmi olan fiillerde yapılan i , olu ve harekete kar ı duyulan a ırı derecede istek ve niyet söz konusu olmaktadır. Bu durum Erzincan a zında da yer yer kendini göstermektedir.

³⁸ Erzincan ilinde halk içinde geçen konu malardan elde edilen bilgilere dayanılarak yapılan alıntılar.

³⁹ Efrasiyap Gemalmaz, *age.*, C. 1, s. 369

⁴⁰ Münir Erten, *age.*, s. 119-120

KAYNAKLAR

- ALPTEK N Ahmet Zeki, *Türkî Dillerin Güneybatı Grubunda stek ve Gereklik Anlatan Fiil Kipleri 1. Bölüm: stek Kipi*, Gaziosman Pa a Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (basılmamı yüksek lisans tezi), Tokat 2005.
- BANGUO LU Tahsin, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara 2007
- BURAN Ahmet, ALKAYA Ercan, *Ça da Türk Lehçeleri*, Akça Yayınları, Ankara 2004
- _____, *Keban, Baskil ve A ın Yöresi A ızları*, TDK Yayınları, Ankara 1997
- ÇANKAYA Metin, TEM Z Mustafa, *Erzincan A zı ve Örneklemeler*, ERTEM Yayınları, Ankara 1995.
- DA DEM R Muharrem, “Anadolu A ızlarında Çekimli Yapılarda Ortaya Çıkan /+En/ Eki ve Buna Ba lı Ses De i meleri” *A.Ü. Türkiyat Ara tırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 36, Erzurum 2008.
- ERC LASUN Ahmet Bican, *Ba langıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akça Yayınları, Ankara 2009.
- _____, *Do u Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması*, TKA, Prof. Dr. brahim Kafeso lu Hatırasına Arma an, Ankara 1985.
- ERDEM Mehmet Dursun, K R K Esra, *Kahramanmara ve Yöresi A ızları: Giri nceleme-Metinler*, Kahramanmara Valili i Yayınları: 11, Öncü Basımevi, Ankara 2011.
- ERTEN Münir, *Diyarbakır A zı: nceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1994.
- GABAIN A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev.: Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara 2007.
- GEMALMAZ Efrasiyap, *Erzurum li A ızları: nceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler*, C. 1, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- GÜLSEV N Gürer, “Eski Türkiye Türkçesinde stek Kipi Üzerine”, *İmi Ara tırmalar*, Cilt XIII. stanbul 2002.
- HACIEM NO LU Necmettin, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller*, Kültür Bakanlı ı Yayınları, Ankara 1991.
- <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (E.T: 02.01.2012)
- KARAHAN Leyla, *Anadolu A ızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yayınları, Ankara 1996.
- KORKMAZ Zeynep, “-sa/-se Dilek- art Kipi Eklerinde Bir Yapı Birli i var mıdır?” *Türk Dili Üzerine Ara tırmalar*, C. 1, TDK Yayınları, Ankara 2005.
- _____, *Türkiye Türkçesi Grameri ekil Bilgisi*, TDK Yayınları, Ankara 2009.
- ÖZÇEL K Sadettin, *Urfa Merkez A zı: nceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1997.
- SA IR Mukim, *Erzincan ve Yöresi A ızları: nceleme-Metinler-Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara 1995.
- SERTKAYA Osman Fikri, “-An/-En Ekli Yeni ekiller ve Örnekler Üzerine”, *TDAY (Belleten)-1989*, TDK Yayınları., Ankara, 1994.

-
- 📖 AH N Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akça Yayınları, Ankara 2009.
- 📖 URFALI Kemal Edip, *Urfa A zı*, TDK Yayınları, Ankara 1991.
- 📖 ÜÇOK Necip, *Genel Dilbilim*, Multilingual Yayınları, stanbul 2004.
- 📖 VARDAR Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İkeleri*, Multilingual Yayınları, stanbul 2001.